

SVANSHALS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Ödeshögs församling

Ödeshögs kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

2006

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

SVANSHALS KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Ödeshögs församling

Ödeshögs kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Svanshals kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Svanshals kyrka	5
Kyrkogårdens historik	5
Översiktlig beskrivning av vegetation m m – Karta	9
Beskrivning av kyrkogården	10
Beskrivning av enskilda kvarter	14
Området norr om kyrkan	14
Området söder och öster om kyrkan	15
Källor	18
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	19
Förklaring till exempellistan	19
Utvärderingskarta	20
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

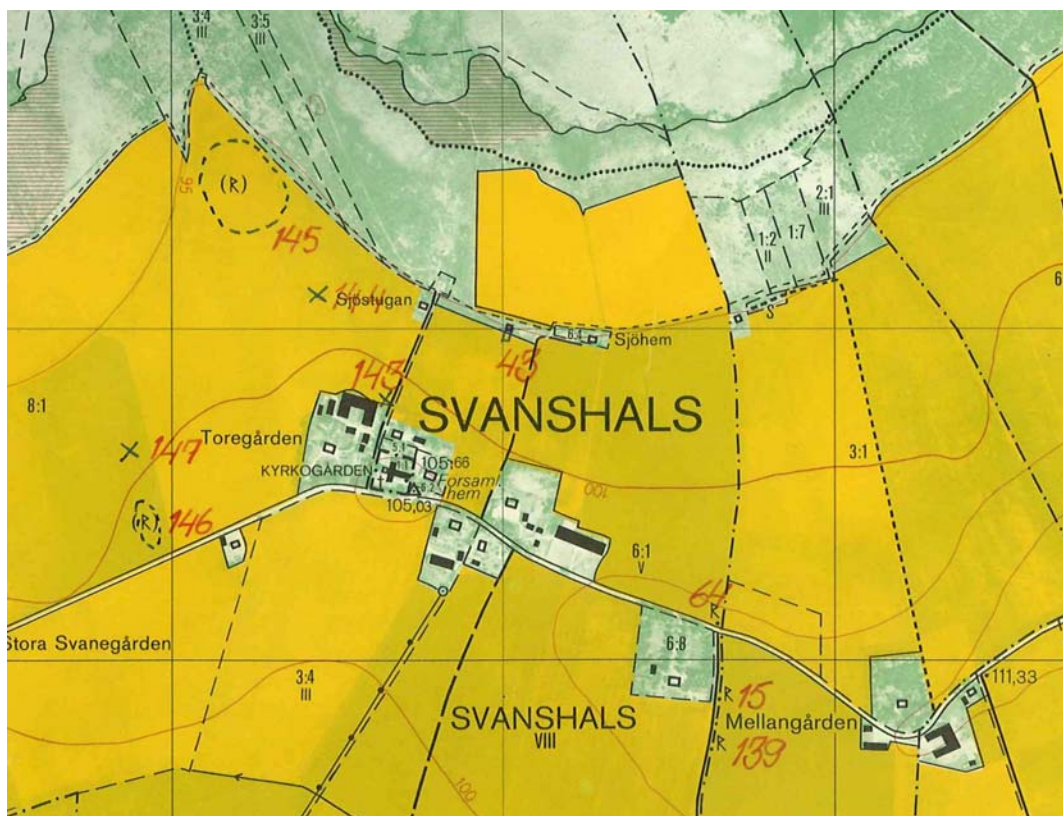
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt länsmuseumerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsmuseumets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek, Östergötlands länsmuseum 2006. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands länsmuseum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 084 38 Svanshals, 1883. På kartan redovisas bebyggelse norr om kyrkogården.

SVANSHALS KYRKOGRÅRD

Kyrkan med omgivande kyrkogård ligger i det öppna slättlandskapet söder om Tåkern. Kyrkogården har en något sned rektangulär planform i nord/västlig riktning. Kyrkan ligger på kyrkogårdens södra del och kyrkans långhus är orienterat i öst/väst.

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkan med kyrkogården är belägen på slätten ca 1 mil nordöst om Ödeshögs samhälle, strax söder om sjön Tåkern. År 1844 sänktes sjön med 1,7 m så att medelvattendjupet numera endast är 0,8 m. Därmed inleddes en kraftig utveckling av såväl växtlighet som fågelliv vid Tåkern. Den omgivande bebyggelsen domineras av jordbruksbebyggelse. Väster om kyrkan ligger Mellangården kvar på ursprunglig plats. Den utgörs av en väl sammanhållen bebyggelsemiljö. Nordväst om kyrkobyggnaden är det f d sockenmagasinet beläget. Det är sannolikt uppfört på 1810-talet av sten och tegel. I samband med en större renovering av kyrkan 1956 under ledning av arkitekt Kurt von Schmalensee ombyggdes sockenmagasinet och fick en ny funktion som bisättnings- och förrättningsrum. I kyrkans omedelbara närhet har det funnits två skolor, dels en numera riven småskola som uppfördes på 1880-talet norr om kyrkan och dels det nuvarande församlingshemmet. Det senare, som är beläget öster om kyrkan, uppfördes ursprungligen som kyrkskola på 1850-talet. Byggnaden är mycket välbevarad med spritputsade fasader. Den gamla prästgården, som är belägen öster om kyrkoanläggningen, har varit bebyggd med mangårdsbyggnad och flygel från 1700-talet. Mangårdsbyggnaden ersattes av en ny på 1950-talet och flygeln revs på 1970-talet.

Ytterligare några hundra meter sydost om den gamla prästgården uppfördes en ny prästgård i slutet av 1910-talet. Det är en byggnad med ett stramt klassicistisk formspråk omgiven av en stor parkliknande trädgård. Invid den gamla strandlinjen finns några mindre torp bevarade.

Utsnitt ur häradsekonomiska kartan 1868-77, Tåkern. Kartan visar bebyggelse norr om kyrkogården.

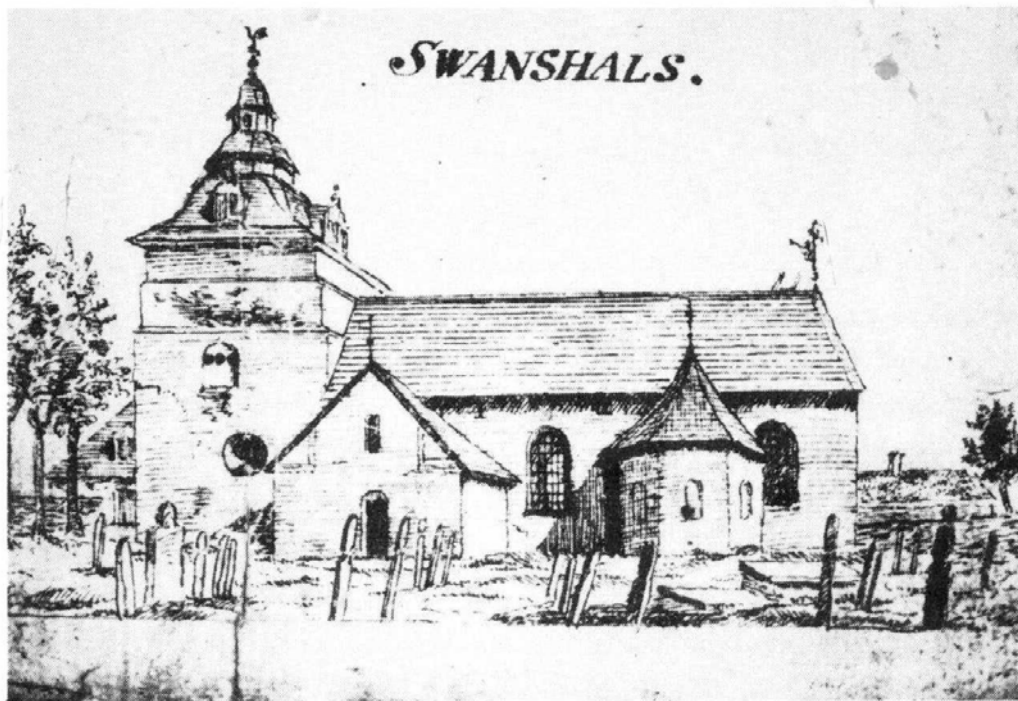
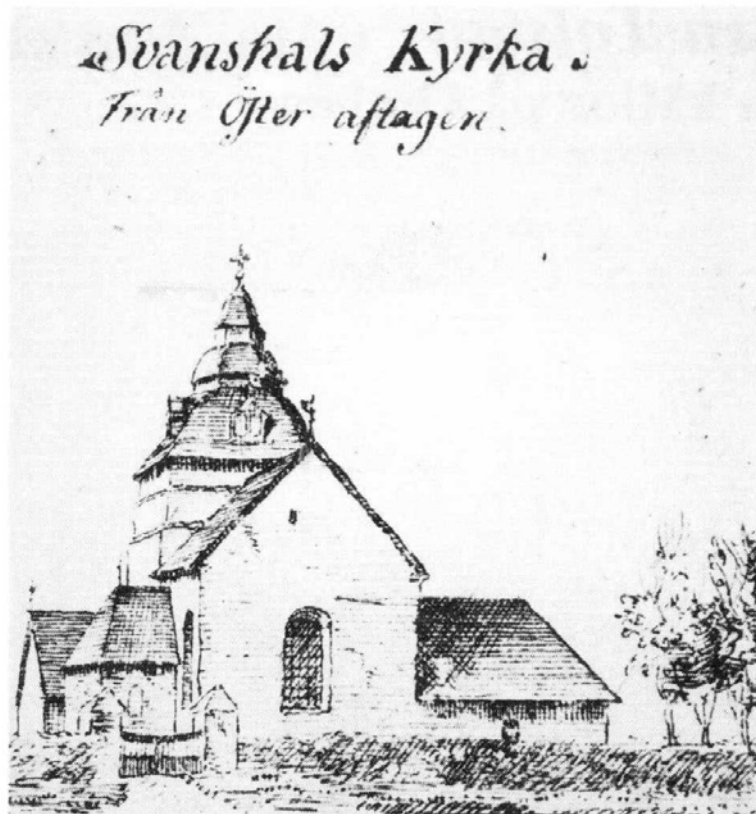
Svanshals kyrka

Svanshals är en medeltida socken. Kyrkan är belägen på slätten söder om sjön Tåkern och omges av jordbruksbebyggelse i ett flackt odlingslandskap. I kyrkans omedelbara närhet återfinns ett f d sockenmagasin och en skolbyggnad. Kyrkan är uppförd av sten under sannolikt 1100-talet med ett rektangulärt långhus och torn i väster. Den präglas dock, såväl exteriört som interiört, av en omfattande ombyggnad 1844-1845 under ledning av östgötabyggmästaren Abraham Nyström. Kyrkan har vitputsade fasader under ett spåntäckt sadeltak. Tornet är försett med en nyklassicistisk öppen lanternin. Huvudingången är via tornet i väster.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Kyrkogården har sedan medeltiden vuxit fram runt den medeltida kyrkan.

Teckningar av Johan Fredrik Kock, publicerade i "Medeltida kyrkor i Östergötland tecknade av Elias Brenner och Johan Fredrik Kock". 1982.

Två teckningar av tecknaren och östgöten Johan Fredrik Kock visar Svanshals kyrka och delar av kyrkogården. Teckningarna gjordes senast år 1828, som är det år då Kock dog. En av teckningarna visar kyrkan från öster med den östra grinden. Om avbildningen av grinden inte är en schablon, utan den riktiga grinden, rör det sig om en annan grind än dagens. Grindstolparna kan eventuellt vara desamma. Den andra teckningen är från söder. Nordväst om kyrkan skimtar man sockenmagasinet och på kyrkogården står flera gravvårdar. Det är troligen gravbrädor av trä, många med ett markerat närmast cirkelformat krön. Två gravhällar ligger i sydvästra hörnet, varav åtminstone de ena ligger på en uppbyggnad.

Olika äldre lantmäterikartor visar kyrkogården med dagens något sneda rektangulära form. En geometrisk karta från 1695 visar två ingångar: en i öster som troligen har samma läge som idag och en ingång i nordväst. På storskifteskartan över Svanshals från 1785 går vägen inte söder om kyrkan, utan följer den östra kyrkogårdsmuren, går utmed den norra muren och sedan ner utmed västra muren.

Kyrkogårdens äldre norra begränsning gick enligt uppgift troligen i höjd med sockenmagasinet, som står på kyrkogårdens nordvästra del.

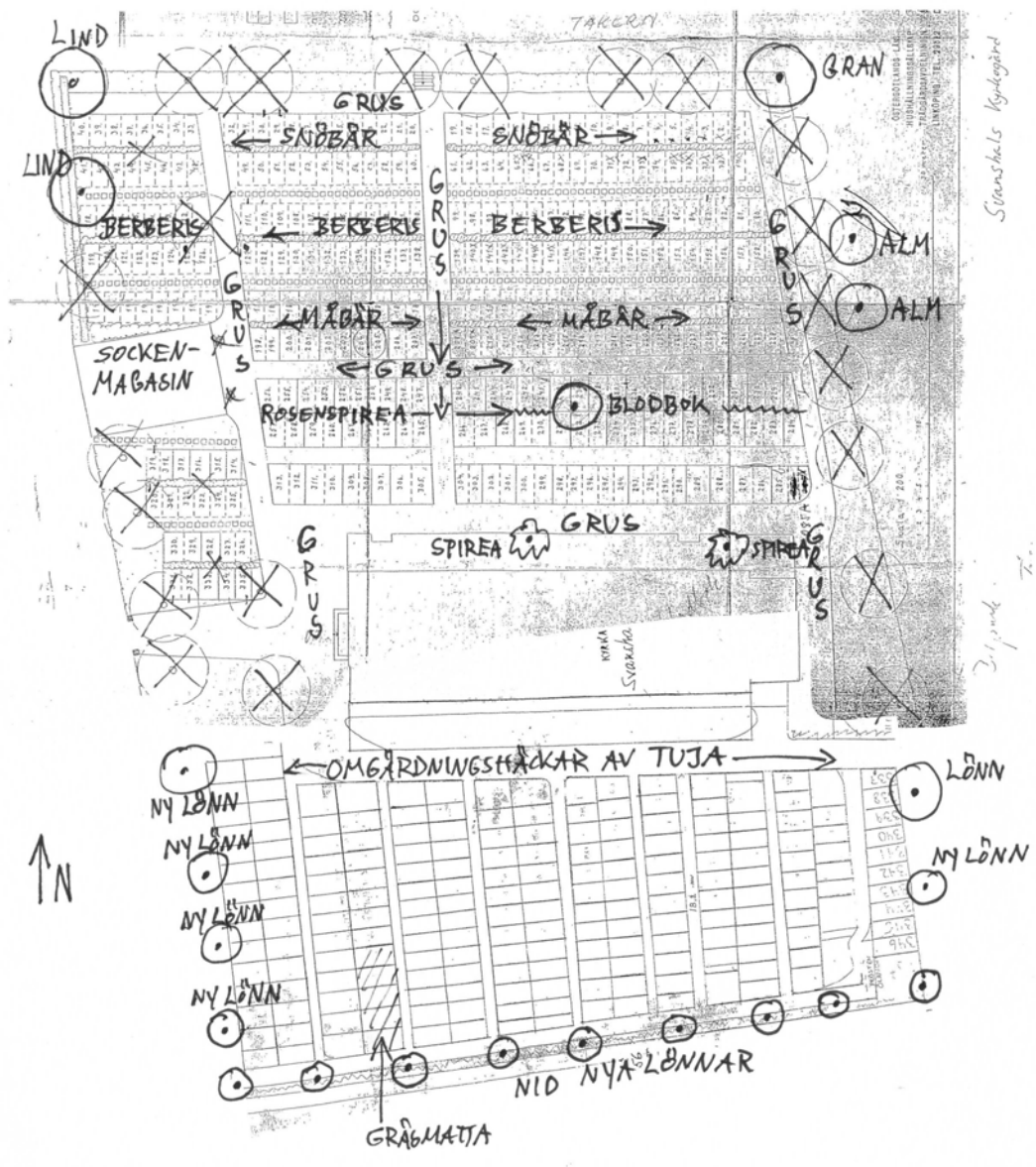
Trädgårdskonsulent Eric Lind gjorde 1953 ett förslag till utvidgning av Svanshals kyrkogård. Det rörde sig om området norr om själva kyrkogården, d v s nuvarande kyrkogårdens nordvästligaste hörn. Enligt förslaget uppfördes här omkring år 1908 redskapsbodarna och bod för ortens brandspruta. Nu (1953) var bodarna borttagna. En framtida utvidgning planerades ske norr om den befintliga kyrkogården ”när den gamla skolbyggnaden flyttas eller ersättes med en ny”. Gravlinjerna på den lilla utvidgningen vid sockenmagasinet skulle utläggas i gräs och mellan gravraderna planerades rygghäckar av fritt växande buskar. Kring det utvidgade området skulle en stödmur av samma slag, d v s gråsten, sättas på liknande sätt som kring den befintliga kyrkogården. På muren i väster planteras en granhäck. Där växer idag en häck av idegran.

Enligt en tidningsartikel från 1956 är sockenmagasinet byggt 1811. Under en period användes det som förråd för ved och skräp och på 1920-talet gjordes det om till bårbod. År 1956 byggdes det om till en ny funktion som bisättningsrum och mindre gudstjänstlokal. Fönstren gjordes nya och portarna kläddes med koppar. Kopparbeklädnaden finns inte kvar idag.

Länsstyrelsen lämnade i ett beslut år 2001 tillstånd till förnygring av trädkransen.

Foto från 1951. Enligt tornets placering borde detta vara den södra sidan, men fotot är troligen spegelvänt. Detta kan man bl a se på att det saknas fönster i tornets nedre våning, d v s vapenhuset, vilket i verkligheten är fallet på norra sidan, inte den södra. Dessutom verkar kyrkogården sträcka sig för långt för att vara den södra sidan. Fotografiet visar i så fall att det varit bl a häckomgärdade gravar även i norr och troligen en stor del grusgravar. Foto i Östergötlands läns museums samlingar.

Svanshals kyrkogård. Vegetation m m.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården saknar kvartersindelning. För att underlätta redovisningen har kyrkogården delats in två områden: området norr om kyrkan respektive området söder och öster om kyrkan. På den tillgängliga gravkartan saknas numrering på den södra och östra delen fr o m nr 348 varför de gravvårdar som redovisas på exempellistan har löpande numrering: nr 1 i det sydöstra hörnet.

Nordvästra delen med sockenmagasinet.

Södra delen.

Allmän karaktär

Kyrkogården har två olika karaktärer. Den norra delen har en mer sentida karaktär med enhetliga gravvårdar, i allmänhet låga och breda. Den strikta karaktären understryks av rygghäckarna. Gravraderna går i väst/östlig riktning. Det är en grästäckt yta med en viss indelning genom grusgångar. Även den södra delen har en strikt karaktär men på ett annat sätt genom det stora antalet regelbundna omgärdningshäckar av tuja. Här är kyrkogården helt grustäckt. Gravvårdarna är mer varierade med en del högre vårdar. Karaktären är mer ålderdomlig än på kyrkogårdens norra del.

Omgärdning

Väster: en upp till ca 0,8 m hög kallmurad halvmur av ca 0,4-1,3 m stora gråstenar. Enstaka sedum växer på krönet. Norr om sockenmagasinet ändrar muren karaktär till stödmur i ett skift av stora gråstenar. Här växer en ca 1,2 m hög klippt idegranshäck på muren

Norr: den västra delen med nordvästra hörnet har samma karaktär som västra murens södra del, d v s en upp till ca 0,8 m hög kallmurad mur, dock stödmur, av ca 0,4-1,3 m stora gråstenar. I övrigt är muren lagd i ett skift, ca 0,7-0,8 m högt av upp till ca 1,5 m stora gråstenar. I nordöst försvinner muren in bakom en jordkällare. Rester av muren anas under en körväg i nordöstra hörnet.

Öster: en upp till ca 0,8 m hög kallmurad halvmur med olika karaktär. Regelbundna block i två skift i norr, därpå ett skift och i södra delen med samma karaktär som västra murens södra del.

Söder: en ca 0,4 m hög kallmurad halvmur i ett skift med sedum på krönet. Nyplanterade lönnar växer innanför muren.

Ingångar

Väster: pargrind i järnsmide med rakt krön. Ellipsformade och bladformade ornament. Grindstolparna är kvadratiska och av granit med svagt toppigt krön.

Norr: en enkel svartmålad järngrind i murens höjd med runda liggande stänger. Den sitter direkt i muren och en enkel trappa med granitskodda steg leder upp på kyrkogården. Tidigare låg småskola och kommunalhus norr om kyrkogården, vilket förklarar den särskilda öppningen mot det som idag enbart är åkermark. I nordöstra hörnet går en grusad körväg in på kyrkogården och murkrönet anas under vägen.
Öster: pargrind i järnsmide med rakt krön. Ellipsformade och bladformade ornament. Grindstolparna är kvadratiska och av granit med svagt toppigt krön.

Östra grinden.

Vegetation

Väster: fyra unga lönnar i sydväst. I nordväst står två äldre lindar innanför en ca 1,2 m hög idegranshäck.

Norr: trädkrans saknas.

Öster: i den norra delen finns två klena almar utanför muren och de kan ha ingått i en trädkrans. Annars har trädkransen gått innanför muren. I den södra delen finns en äldre och en yngre lönn.

Söder: nio nyplanterade lönnar på murkrönet har ersatt de äldre träd som tidigare fanns i trädkransen. De nya träden planterades enligt uppgift för ca 4 år sedan.

Norr om kyrkan finns det rygghäckar av bl a berberis och måbär. Söder om kyrkan är det många omgärdningshäckar och de utgörs av tuja.

Gångsystem

Regelbundet system av grusgångar norr om kyrkan, täckta med naturgrus och krossgrus. En grusgång går runt kyrkan och grusgångar leder från västra och östra grinden. Kyrkogårdens södra del är en gruskirskogård med smala gångar mellan en del gravrader.

Gravvårdstyper

På kyrkogårdens grusade del, söder om kyrkan, är det äldre gravvårdar i huvudsak av svart eller grå granit. En del av stenarna i ljus granit är högresta. Ett gjutjärnskors med årtal 1829 och 1845 samt ett s k avbrutet livsträd. Två kalkstensvårdar från 1600/1700-talet respektive 1800-talet står vid kyrkans södra långsida och öster om kyrkan finns bl a ytterligare två gravvårdar i kalksten samt ett gjutjärnskors. Flertalet gravar är omgärdade av klippta tujahäckar och en del gravar omgärdas av stenram. Norr om kyrkan är det i huvudsak sentida gravvårdar med enhetligt utseende: låga och breda. Enstaka gravvårdar är något äldre och mindre och kan ha hört till ett linjegravsystem, bl a ett träkors. I västra murslänten, strax söder om sockenmagasinet, ligger en häll övervuxen med mossa. På norra sidan finns det fem stenramsgravar.

S k bautasten från 1912.

Ev linjegravvård från 1928.

Minneslund

-

Byggnader

Nordväst om kyrkan ligger sockenmagasinet, som enligt uppgift byggdes år 1811. Dess västra gavel ligger i liv med kyrkogårdsmuren. Den målade sockeln består troligen delvis av kalksten. Tjock puts med inslag av spritsten, slätputsade hörn och omfattningar målade i brutet vitt. Sadeltak täckt med kyrkspån. Sentida fönster med blyspröjsade innerbågar. I väster finns en panelklädd pardörr och till vindsvåningen träluckor. Dörr och luckor är svartmålade. Synliga ankarjärn.

Sockenmagasinet från sydväst.

Sockenmagasinet, interiör.

Övrigt

Undanplockade gravvårdar är staplade utanför norra muren. En jordkällare finns i anslutning till muren i nordöst. Öster om kyrkan, inne på kyrkogården, finns en plats som på gravkartan kallas för "Fädernas gård". Här är en del äldre gravvårdar uppställda.

Belysning med ålderdomliga lyktor stämplade BOHUS MEK. WERKSTAD.
Parkbänkar med träsisits.

Kulturhistorisk bedömning

Svanshals kyrka och kyrkogården med murar, grindar, trädkrans och sockenmagasin är en samlad miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. Enligt uppgift kan den väst/östliga gången i höjd med sockenmagasinet ligga på en gammal begränsning av kyrkogården mot norr. Detta gör att kyrkan under äldre tid troligen låg något mer på kyrkogårdens norra del, en placering som var den vanliga. Grindarna med sina stolpar har ett högt kulturhistoriskt värde. Detta gäller även ingången med sin enkla grind i norra muren. Denna ingång visar att det har funnits något norr om kyrkogården som gjort det meningsfullt med en öppning här. I det här fallet rör det sig om bl a småskola och kommunalhus, numera rivna. Träden i trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framför allt under 1800-talet. Sockenmagasinet från tidigt 1800-tal har bl a ett högt samhällshistoriskt värde. Magasinet visar på ett vanligt förekommande system under 1700- och 1800-talen för att bl a hantera år med sämre skördar.

Grusgångarna och rygghäckarna på kyrkogårdens norra del är viktiga för den strikta karaktären, som av en ritning från 1953 att döma fanns redan på 1950-talet.

Ett mycket högt kulturhistoriskt värde ligger i grusdelen av kyrkogården söder om kyrkan. Helt eller till största delen grusade kyrkogårdar har tidigare varit mycket vanligt förekommande i länet. Troligen är det ett bruk som växer fram under andra delen av 1800-talet. Även omgärdning med häckar har tidigare varit mycket vanligt och här på Svanshals kyrkogård finns ett av länets bäst bevarade exempel på denna tradition. Några gravar omgärdas av stenram, vilket verkar ha varit vanligast från 1920-talet och fram till och med 1960-talet. På kyrkogårdens norra del finns ett fåtal stenramsgravar bevarade.

Enskilda gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a de mer ålderdomliga gravvårdarna, speciella typer av gravvårdar så som gjutjärnskors, s k bautastentar och avbrutet livsträd. Det gäller även de enklare gravvårdarna norr om kyrkan, som kan vara rester av ett linjegravsystem. Under mer än 150 år, fram till mitten av 1960-talet, hade man s k linjegravar på kyrkogårdarna. Där begravdes de avlidna en och en radvis och åtminstone från mitten av 1800-talet övergick det till att bli en begravningsform för dem som inte kunde eller ville köpa en gravplats.

Titlar på gravvårdar säger en del om näringsliv och social struktur i en socken. I Svanshals dominerar titlar som har med jordbruket att göra: hemmansägare, lantbrukare och godsägare. Bland andra titlar representeras olika hantverksyrken: murarmästare, kakelugnsmakare och smidesmästare.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Området norr om kyrkan Gravplats nr 1-335

Området omfattar gravplats nr 1-335 och ligger på kyrkogårdens norra del. I väster, utanför kyrkogården, finns gårdsbebyggelse, i norr åkermark, i öster grusad plan i anslutning till församlingshemmet och i söder kyrkan.

Allmän karaktär

En strikt karaktär som markeras av rygghäckarna. Till stor del en enhetlig typ av låga gravvårdar.

Kyrkogårdens norra del.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren i väster, norr och öster.

Ingångar

Den norra grinden.

Vegetation

Rygghäckar i väst/östlig riktning, från norr: en ca 1,1 m hög klippt snöbärshäck, ca 0,7 m hög berberis, ca 0,9 m hög måbär och närmast kyrkan en rygghäck av rosenspirea. Norr om sockenmagasinet finns en rygghäck av berberis. I en gravrad norr om kyrkan står en stor blodbok och två höga spireabuskar är planterade vid norra kyrkvägen.

Gångsystem

En grusgång går runt området med några gravar på gräsytan norr respektive söder om sockenmagasinet. En nord/sydlig mittgång leder fram till norra grinden och en väst/östlig mittgång går fram till sockenmagasinet. Mellan en del gravrader ligger delvis övervuxna gångar av kalkstensplattor.

Gravårdstyper

I huvudsak sentida gravvårdar med enhetligt utseende: låga och breda. Enstaka gravvårdar är något äldre och mindre och kan ha hört till ett linjegravsystem, bl a ett träkors. I västra murslätten, strax söder om sockenmagasinet, ligger en håll övervuxen med mossa. Fem stenramsgravar, nu med grästäckt yta. En del gravar har delvis övervuxen omgärning av sten. Gråaktig granitdominerar.

Enkel gravvård.

Stenramsgrav.

Byggnader

Sockenmagasin, se den allmänna beskrivningen.

Övrigt

Brunn av kalksten samt soptunnor och vaser finns i öster.

Kulturhistorisk bedömning

Grusgångarna och rygghäckarna på kyrkogårdens norra del är viktiga för den strikta karaktären, som av en ritning från 1953 att döma fanns redan på 1950-talet. Även enskilda gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt intresse. Det gäller även de enklare gravvårdarna som kan vara rester av ett linjegravsystem. Under mer än 150 år, fram till mitten av 1960-talet, hade man s k linjegravar på kyrkogårdarna. Där begravdes de avlidna en och en radvis och åtminstone från mitten av 1800-talet övergick det till att bli en begravningsform för dem som inte kunde eller ville köpa en gravplats. Stenramsgravarna visar på en tradition som verkar ha varit vanligast från 1920-talet fram till och med 1960-talet.

Området söder och öster om kyrkan Gravplats nr 337-347, övriga gravnummer saknas

Området omfattar gravplats nr 337-347 utmed sydöstra muren. Gravkartan för den övriga delen av kyrkogården söder om kyrkan saknar numrering. Öster om kyrkan är ett

område som på gravkartan kallas "Fädernas gård" och här finns en del uppställda gravvårdar. Utanför kyrkogården i väster finns gårdsbebyggelse, i söder landsvägen, i öster församlingshemmet och i norr kyrkan.

Allmän karaktär

Grusgravar med äldre gravvårdar och omgivna av klippta tujahäckar ger denna del av kyrkogården en speciell och enhetlig utformning.

Kyrkogårdens södra del från öster.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren i väster, söder och öster.

Ingångar

Västra och östra grinden.

Vegetation

Trädkransen i väster, söder och öster. Omgärdningshäckar av tuja. Utmed grusgången i norr och söder är häckarna ca 1,2 m höga och övriga häckar är ca 0,7-0,8 m höga. Närmast kyrkväggen växer buskar av bl a ölandstok. Enstaka gravar är grästäckta.

Gångsystem

Område med grusgravar med gångar mellan en del gravrader.

Gravvårdstyper

Grusgravar, enstaka gräsbevuxna, med tujahäckar. Äldre gravvårdar i huvudsak av svart eller grå granit. En del av stenarna i ljus granit är högresta. Ett gjutjärnskors med årtal

1829 och 1845 samt ett s k avbrutet livsträd. Två kalkstensvårdar från 1600/1700-talet respektive 1800-talet står vid kyrkans södra långsida och öster om kyrkan finns bl a ytterligare två gravvårdar i kalksten samt ett gjutjärnskors.

Gravvård 1929/30.

"Fädernas gård"

Byggnader

-

Övrigt

Undanställda gravvårdar öster om kyrkan varav en del redovisas i rapportens excelbilaga.

Kulturhistorisk bedömning

Ett mycket högt kulturhistoriskt värde ligger i grusdelen av kyrkogården söder om kyrkan. Helt eller till största delen grusade kyrkogårdar har tidigare varit mycket vanligt förekommande i länet. Troligen är det ett bruk som växer fram under andra delen av 1800-talet. Även omgärdning med häckar har tidigare varit mycket vanligt och här på Svanshals kyrkogård finns ett av länets bäst bevarade exempel på denna tradition. Några gravar omgärdas av stenram, vilket verkar ha varit vanligast från 1920-talet och fram till och med 1960-talet. Enskilda gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a de mer ålderdomliga gravvårdarna, speciella typer av gravvårdar så som gjutjärnskors, s k bautastenar och avbrutet livsträd och gravvårdar med titlar.

Källor:

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.
Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.
Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-
Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
Medeltida kyrkor i Östergötland tecknade av Elias Brenner och Johan Fredrik Kock”. Skänninge 1982.
Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter – Carl-Göran Larsson.

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1695, 1785. Häradskarta från 1868-77
www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

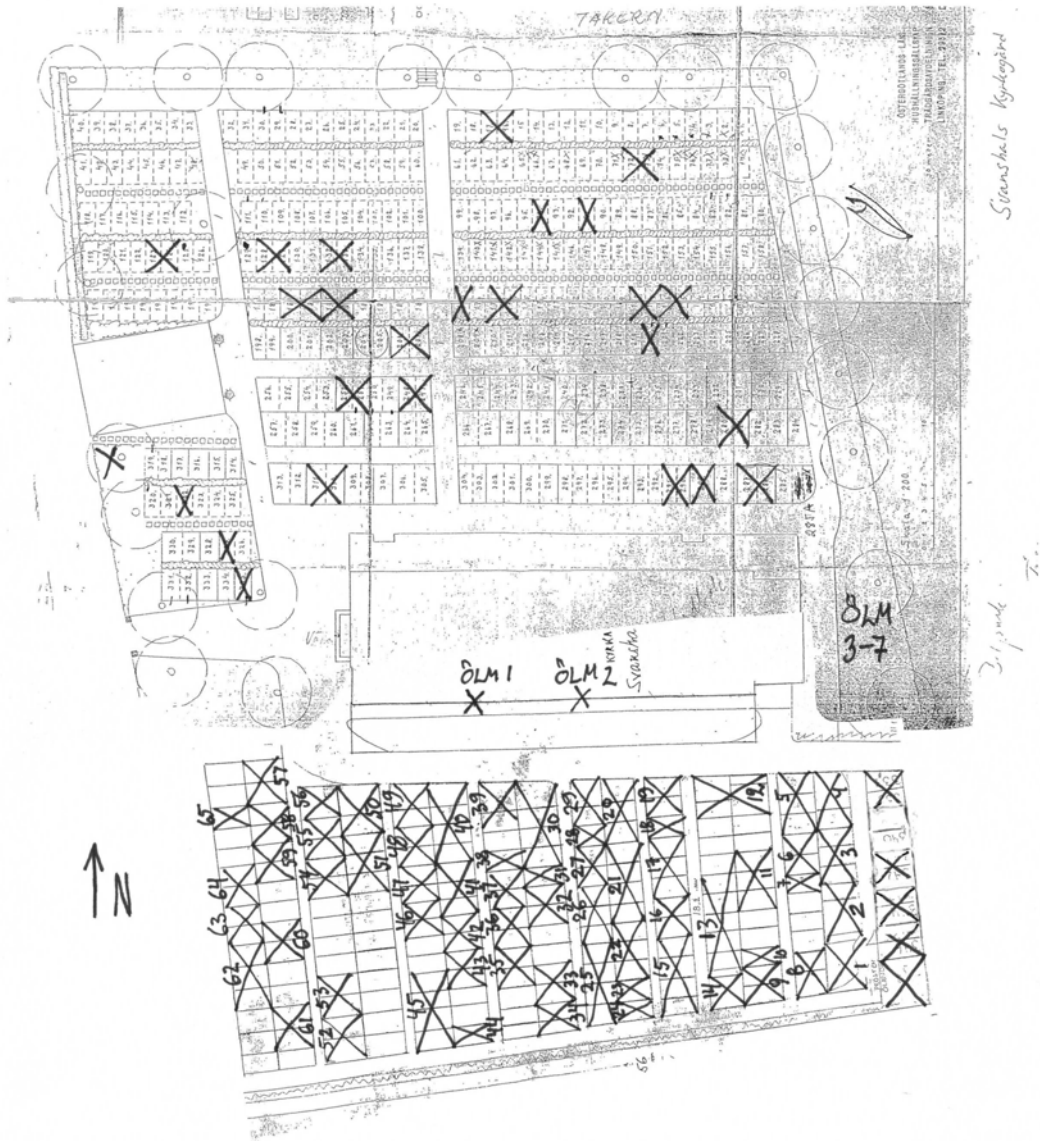
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Svanshals kyrkogård. Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse X
 Området söder om kyrkan saknade numrering på tillgänglig gravkarta och har därför
 numrerats löpande från nr 1 i sydöstra hörnet. Kyrkogårdens södra del är grusad och
 de flesta gravarna omges av tujahäckar.